

I. С. Крыштоп

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь, inessa_top@mail.ru

УРБАЊІСТЫЧНЫЯ МАТЫВЫ Ў ТВОРЧАСЦІ БЕЛАРУСКІХ І КІТАЙСКІХ ПАЭТАЎ ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ ХХ СТАГОДДЗЯ

У артыкуле разглядаюцца асноўныя значэнні урбаністычнага матыву ў творчасці беларускіх і кітайскіх паэтаў першай паловы ХХ стагоддзя, вылучаныя на аснове параўнальна-тыпалагічнага метаду. Устаноўлена, што распаўсюджванне урбаністычных матываў ва ўказаны перыяд абумоўлена сацыяльнымі фактамі існавання нацый у новых гістарычных умовах. Больш таго, гарадскія матывы ўзніклі як наватарская з'ява, супрацьпастаўленая сельскаму жыццю. Як правіла, вобраз горада ідэалізуецца, звязваецца з матывамі радасці і ўхвалення, але часам акцэнтуюцца адценні непрыемнасці. Больш таго, дуалізм горада і сёла адражае духоўную сувязь гараджан з прыродай.

Ключавыя словы: урбаністычны матыв; параўнальна-тыпалагічнае даследаванне; матывы аналіз; горад; вёска; прырода.

I. S. KryshTOP

Baranavichy State University, Baranavichy, the Republic of Belarus, inessa_top@mail.ru

THE URBAN MOTIFS IN THE WORKS OF BELARUSSIAN AND CHINESE POETS OF THE FIRST HALF OF THE XX CENTURY

The article examines the main meanings of the urban motif in the works of Belarusian and Chinese poets of the first half of the XX century on the basis of the comparative method of research. It has been proved that the dissemination of the urban motifs in this period was caused by the social factors and new historical conditions of the nations. Moreover, urban motifs emerged as an innovative phenomenon opposed to rural life. As a rule, the image of the city is idealized, it is associated with motifs of joy and approval, but sometimes the shades of rejection are accentuated. Moreover the dualism of the urban and the rural reflects the spiritual connection of citizens with nature.

Key words: urban motif; comparative research; motif analysis; city; village; nature.

Уводзіны. Параўнальна-тыпалагічнае вывучэнне фактаў беларускай і кітайскай літаратуры, раздзеленых не толькі геаграфічна, але і сацыяльна-эканамічнымі і палітычнымі ўмовамі, адпавядае адной з сучасных тэндэнцый развіцця літаратуразнаўства — спасціжэнню сінхроннай дыялагічнай прыроды фактаў літаратурнага працэсу. Больш таго, вывучэнне гісторыі замежнай і беларускай літаратуры у нашай краіне заснавана на выкарыстанні метадалогіі параўнальнага даследавання працэсаў, што адбываюцца ў сусветнай літаратуры на працягу яе доўгай гісторыі, а таксама — аналізу дыялектыкі пераемнасці ў сусветным літаратурным працэсе.

У першай палове ХХ стагоддзя асноўныя грамадска-гістарычныя падзеі, тэндэнцыі агульнакультурнага і літаратурнага развіцця ў Беларусі і Кітаі не толькі паспрыялі паглыбленню агульначалавечага, маральна-філасофскага, гуманістычнага зместу лірыкі, яе грамадзянска-публіцыстычнага і інтымна-псіхалагічнага пачаткаў, але і звароту да новых новых тэм і матываў. Таму несумненную навуковую цікавасць уяўляе параўнальнае даследаванне асобных аспектаў творчасці беларускіх і кітайскіх пісьменнікаў, якое дае магчымасць удакладніць светапоглядныя і эстэтычныя пазіцыі аўтараў, выявіць агульнае і адметнае ў іх мастацкіх сістэмах, лепш зразумець як іх творы, так і эпоху ўвогуле.

Мэтай дадзенага даследавання з'яўляецца параўнанне функцыявання ўрбаністычных матываў у творах найбольш вядомых беларускіх і кітайскіх паэтаў першай паловы ХХ стагоддзя.

На наш погляд, слушным і плённым з'яўляецца выкарыстанне параўнальна-тыпалагічнага, культурна-гістарычнага, герменеўтычнага метадаў і матываў аналізу тэксту, што дазваляюць аб'ектыўна вылучыць паралелі ў літаратурным працэсе першай паловы ХХ стагоддзя ў Кітаі і Беларусі.

Асноўная частка. У першай палове ХХ стагоддзя першачарговымі фактарамі, што прадвызначылі развіццё беларускага прыгожага пісьменства, сталі ўнутраныя патрэбнасці нацыі: краіна, доўгі час пазбаўленая дзяржаўнасці і нацыянальнай цэласнасці, адчула вострую неабходнасць духоўнага адраджэння. Больш таго, агульнае палітычна-эканамічнае і сацыяльнае становішча актывізавалі «наймагутнейшы рост беларускай літаратурнай творчасці» [1, с. 255]. Паказальнай з'яўляецца творчасць «гігантаў» беларускага слова — Я. Купалы, Цёткі, А. Гаруна, К. Сваяка, З. Бядулі, Я. Коласа, К. Буйло і многіх іншых. Значнай нацыянальна-культурнай падзеяй стала і выданне ў 1920 г. першай «Гісторыі беларускае літаратуры» М. Гарэцкага.

На пачатку ХХ стагоддзя ў беларускім мастацтве слова адметнае месца заняла паэзія. Яе своеасаблівым маніфестам, на думку беларускага даследчыка Я. А. Гарадніцкага, можна лічыць апошнюю частку артыкула «Чаму плача песня наша?», дзе паказваецца, што не толькі духоўнасць народнага жыцця, дух народа павінны былі фіксавацца. «Важней за ўсё было ўвасобіць у паэтычнай форме духоўныя парыванні індывідуума, самога мастака слова», — слушна заўважае навукоўца [2, с. 106]. Магчыма таму літаратурныя творы атрымліваліся асабліва эмацыянальна ўсхваляванымі. Аднак свабодалюбівая лірыка Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, А. Гаруна і многіх іншых была не толькі перапоўнена грамадзянскім аптымізмам. У ёй арганічна спалучаліся

і часам адкрыта публіцыстычныя лозунгі-заклікі, і шчырыя пачуцці, і эстэтычна каштоўныя погляды, і ўваабленне лепшых літаратурных традыцый прыгожага пісьменства папярэдняга стагоддзя, і сцвярдженне новых эстэтычных ідэй.

Варта адзначыць, што ў першай палове XX стагоддзя кітайская паэзія гэтак жа, як і беларуская, перажывала небывалы ўздым. У ёй таксама пераважалі пошук новых формаў, прынцыпаў кампазіцыі, сумяшчэнне розных функцыянальных стыляў мовы і эксперымент. Вэнь Ідо, Лю Баньнун, Се Бінсінь, Ін Фу і іншыя выдатныя прадстаўнікі кітайскай літаратуры выступілі ў абарону асобы, абвясцілі яе самакаштоўнасць, заклікалі да пазнання свету, свабоды пачуццяў і фантазіі, адмовы як ад стэрэатыпнасці формаў, так і ад класічнага мастацкага вопыту ў адлюстраванні кітайскай цывілізацыі [3].

На пачатку XX стагоддзя асноўная мэта кітайскіх паэтаў заключалася ў аднаўленні нацыянальнай паэтычнай традыцыі на аснове сінтэзу элементаў розных кірункаў, плыняў, школ і нацыянальнага культурнага досведу. Пісьменнікі засяроджваюцца на канфліктах, акцэнтуючы пачуцце неімавернага крызісу. З аданаго боку, вершам гэтага часу уласцівы выразнасць, лагічнасць думкі, адметная афарыстычнасць, сукупнасць пэўных і метафарычных сэнсаў, якія складаюцца ў метафізічны, з другога — сустракаюцца вобразы гераічнага мінулага і сучаснасці (барацьба тайпінаў, рэфармацыйны рух), вельмі моцныя і выкрывальныя матывы.

Аднак цывілізацыйнае і, адпаведна, літаратурнае развіццё першай паловы XX стагоддзя немагчыма ўявіць «без урбаністычнага складніка» [4, с. 124], які становіцца сінонімам кардынальных змен. Цікавым фактам з’яляецца тое, што паэты абедзвюх краін актыўна звярнуліся да новай урбаністычнай тэматыкі.

І ў беларускай, і ў кітайскай паэзіі адметным з’яляецца супрацьпастаўленне ўрбаністычнага і вясковага ўкладаў жыцця. Адпаведна, у нацыянальных літаратурах гарадская тэма звязваецца з пэўным гістарычным зломам, прагай пабудовы новага жыцця і адмаўленнем ад папярэдняй традыцыі: вёска як адзнака занябанага мінулага, асноўны носьбіт нацыянальнага пачатку, сховішча культурнай традыцыі, крыніца спрадвечнай мудрасці супрацьпастаўляецца гораду, які становіцца ўваабленнем размежавання старога і новага, шумнай тэхнікі, сацыяльнай няроўнасці і нядолі, барацьбы і змагання.

Да тэмы горада ў беларускай паэзіі звяртаюцца аўтары самых розных эстэтычных поглядаў, сярод іх М. Багдановіч, Ц. Гартны, А. Дудар, А. Александровіч, М. Чарот, У. Дубоўка, П. Броўка і інш.

В. Рагойша адзначае, што «з пачатку XX ст. у беларускай літаратуры пашыраецца ўрбаністычная паэзія...» [5, с. 496], і называе «Места» М. Багдановіча, што з’яляецца значным цыклам у агульнавядомым зборніку «Вянок». У ім шырокая карціна горада выступае як захавальнік культуры, з шумнымі вуліцамі і людскім натоўпам, з бляскам вітрын і шумам заводаў. Паэта захапляюць грук, гоман, гул, агні вакзала, віры людзей, коміны заводаў: «Вір людскі скрозь заліў паясы тратуараў, / Блішчаць вокны, ліхтарні ўгары зіхацяць, / Коні мчацца, трамвай трывожна звяняць... / І гараць аганьком вочы змучаных твараў!» [6]. Відавочна, што беларускага песняра прываблівае рух горада, яго агні і бляск, гукі і контуры. Ён паэтызуе сапраўды адметную прыгажосць горада: «А дальш — за радам кас, ламбардаў, банкаў — / Агні вакзала... павадка фурманкаў... / Віры людзей... сіпяшчы паравоз... / Зялёны семафор... пакгауз... склады... / Заводаў коміны пад цьмой нябёс... / О, горада чароўныя прынады!» [6]. Пры гэтым аўтар не акцэнтуюе ўвагу на гарадскіх ўскраінах, умовах працы на фабрыках, бытавым і грамадскім вопыце жыхароў горада. М. Багдановіч толькі згадвае «змучаныя твары» некаторых гараджан і хлопчыка-бедняка з шарманкай у руках.

У паэтычных творах А. Дудара, змешчаных у цыкле «Горад», горад набывае іншае, не варожае і адмоўнае, як у творах Я. Лучыны, Ф. Багушэвіча і Я. Коласа, а хутчэй рамантычна-ўзнёслае ўспрыманне лірычным героем гарадскога ладу жыцця. На думку беларускага літаратуразнаўцы І. Э. Багдановіч, паэтычны цыкл А. Дударава, нягледзячы на тэматычнае наватарства, адлюстраванне «...традыцыйнае для паэтыкі 20-х гадоў апяванне заводскіх гудкоў і фабрычных труб, сталёвага грукату варштатаў і будаўнічых рыштванняў — усіх гэтых індустрыяльных вобразаў, якія ўспрымаліся як <...> пераможныя крокі рэвалюцыі ў заўтра» [7, с. 282].

Асаблівай увагі заслугоўваюць паэтычны цыкл Цішкі Гартнага «Горад», у якім аўтар захапляецца пейзажамі вясчэрняга горада: яго складнікамі з’яляюцца шэрасць, агні электрыкі, фабрычны свіст, працоўных натоўп, дзяўчына на гітары. Аднак у вершы «З надворку» выразна гучыць матыў уцёкаў да прыроды — адзін з найбольш тыповых для літаратуры рамантызму. У вершы «Унутры» Цішка Гартны паказвае горад як месца сацыяльных кантрастаў і супярэчнасцей.

Па сутнасці, «літаратурнай мода» на паэтызацыю гарадскіх рэалій відавочна і ў творчасці кітайскіх аўтараў, якія звязваюць амаль усе значныя дасягненні эпохі з развіццём гарадскога асяроддзя. Падобныя эстэтычныя тэндэнцыі могуць быць заўважаны ў вершах Ван Япіна («Кубак чаю адведайце! Кубак чаю гарачага! / Ды не чулі яго — грошай людзі не трацілі. / Прабягалі машыны. Пыл садзіўся на скулы, / Слова-покліч яго ў гуле-шуме танула» [8, с. 76]), Ша Оу («А там, на берагах кітайскіх рэк, / Штодня дымяцца каміны заводаў, / Штодня не заціхае шум станкоў, / І гэты шум падобны шуму мора» [8, с. 100]), Шао Яньсіна («Кліч дарогі: / Аўтамабільны завод, / Для дарог, для краіны / Патрэбны машыны» [8, с. 102]) і інш.

Адзначым, што зварот да ўрбаністычнай тэмы з’яляецца арганічнай часткай новай паэтычнай свядомасці, неад’емным складнікам футурыстычнага адлюстравання свету. Напрыклад, падарожжа лірычнага героя Чжоу Дзіфань па горадзе амаль ператвараецца ў апісанне новай рэчаіснасці, напоўненай «рук чалавечых спрытам», гарманічнымі галасамі. Аўтар заўважае: «Па каляіне гісторыі, / Мой старажытны горад, / Імкнешся сёння у новае / Явы зямной часы» [8, с. 126].

У стане вечнага будаўніка, які бясконца працуе і рушыць да новага жыцця, знаходзіцца лірычны герой Гу Гуна: «А хто будаваў іх? / Не двое, не трое... / Ў гарах яны спалі, — Падушкаю — камень... / Ды вось прад

вачамі / Жывая рэальнасць. / Стаяць, быццам горы, / Дамы за дамамі» [8, с. 141]. Адпаведна, у вершы гучыць апяванне індустрыяльнага будаўніцтва як неабходнага элемента далейшага развіцця краіны.

Аднак Шао Яньсян таксама, як і Цішка Гартны, апісваючы сталіцу Кітая — Пекін, выкрывае сацыяльныя праблемы: «Ва Ўнутраным горадзе — двор імператара пышны, / А ў горадзе чэрні — аконцы халуп нікудышных. / Ва Ўнутраным горадзе тушшу загады пісалі, / Каб з горада чэрні ў вязніцах сыны паміралі» [8, с. 103]. Відавочна, што з дапамогай урбаністычнага матыву аўтар падкрэслівае кантраст паміж раскошай і галечай.

У творах Цюй Цюбо горад пададзены абыякавым да чалавека, бездухоўным месцам, прасякнутым сацыяльнай несправядлівасцю. Напрыклад, у вершы «Голас сэрца» гарадское жыццё выяўляецца як хаос, у якім суіснуюць брудныя людзі, што сядзяць уздоўж вуліцы, генерал-губернатары, што імчацца ў аўтамабілі [8, с. 47]. У вершы «Мора» гучыць рытарычнае пытанне: «Голас неба паўсюд. / Ды аб чым павучанні яго?» [8, с. 47]. Таму і ў творчасці кітайскіх паэтаў асабліва актуальным становіцца матыву ўцёкаў чалавека ад гарадскога жыцця, і шырэй — ад цывілізацыі — да прыроды, якая, у сваю чаргу, спрыяе ўзбагачэнню яго духоўнага свету і раскрыццю сапраўдных якасцяў, дапамагае знайсці гармонію і спасцігнуць найвышэйшую мудрасць быцця.

Напрыклад, беларуская паэтэса К. Буйло слухна заўважае, што гарадское асяроддзе значна саступае прыроднаму свету па характэры і дазволенай чалавеку свабодзе: «Галасамі дзіўных чараў / Я бы залівалась, / Лясоў, ніў прыволле нашых / Нагадаць старалась» [9, с. 13]. Аднак у вершы «Каб я мела...» дакладна вызначана прычына: «Я бы з песняй паляцела / Ў горад той далёкі, / Там ёсць дом — пануры, сумны, / Цёмны і высокі...» [9, с. 15]. Далейшае апісанне гарадской турмы і зняволеных у ёй «астрожнікаў» выступае антыгэтызаў добраахвотнаму, адвольнаму перамяшчэнню ў паветранай прасторы, якая характарызуецца найперш неабмежаванасцю і раздоллем. Відавочна, што на грунце антыгэтычнасці палёту і гарадской турмы аўтар інтэнсіфікуе значэнне свабоды, неабходнай як асобе, так і нацыі, да якой яна належыць.

Заклучэнне. Распацсюджанне ўрбаністычных матываў у беларускай і кітайскай літаратур першай паловы XX стагоддзя абумоўлена грамадскімі фактамі існавання ў новых гістарычных умовах. Больш таго, урбаністычныя матывы праявіліся ў якасці з'явы наватарскай, супрацьпастаўленай вясковому жыццю. Вобраз горада, як правіла, ідэалізуецца, звязваецца з матывамі радасці і ухвалення, аднак часам набывае адценні неразумнення і непрымання. Больш таго, дуалізм горад-вёска адлюстроўвае духоўную сувязь гараджан з прыродным асяроддзем.

Спіс цытуемых крыніц

1. Луцкевіч, А. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры і мастацтва / А. Луцкевіч; уклад., прадм., камэнт., індэкс імёнаў, пер. з пол. і нем. А. Сідарэвіча. — Мінск: Кнігазбор, 2006. — 460 с.
2. Гарадніцкі, Я. А. Мастацкая рэфлексія беларускай літаратуры як фактар актывізацыі творчых пошукаў / Я. А. Гарадніцкі // Літаратура пераходнага перыяду: тэарэтычныя асновы гісторыка-літаратурнага працэсу / М. А. Тычына [і інш.]; навук. рэд. М. А. Тычына. — Мінск: Беларус. навука, 2007. — С. 101—160.
3. Тугулова, О. Д. Поэтическая судьба КНР в эпоху Мао [Электронный ресурс] / О. Д. Тугулова // Современная филология: материалы Междунар. науч. конф., Уфа, апр. 2011 г. — Уфа: Лето, 2011. — Режим доступа: <https://moluch.ru/conf/phil/archive/23/508>. — Дата доступа: 09.03.2022.
4. Белая, А. І. Абрывы роднага: Нацыянальныя локусы культуры ў беларускай прозе «эпохі рубяжа»: манаграфія / А. І. Белая; М-ва адукацыі Рэсп. Беларусь, Баранавіц. дзярж. ўн-т. — Баранавічы: БарДУ, 2015. — 206 с.
5. Рагойша, В. П. Паэтычны слоўнік / В. П. Рагойша. — 3-е выд., дапрац. і дап. — Мінск: Беларус. навука, 2004. — 576 с.
6. Багдановіч, М. Вянок: кніжка выбраных вершаў [Электронны рэсурс] / М. Багдановіч. — Вільня: друкарня Марціна Кухты, 1913. — Рэжым доступа: <http://rv-blr.com/literature/2693#316>. — Дата доступа: 12.03.2022.
7. Багдановіч, І. Э. Паэт будучыні з сінімі крыламі (Алесь Дудар) // Авангард і традыцыя: беларуская паэзія на хвалі нацыянальнага адраджэння / І. Э. Багдановіч. — Мінск: Беларус. навука, 2001. — С. 278—302.
8. Пялёсткі лотаса і хрызантэмы: сто паэтаў Кітая XX стагоддзя / уклад. А. Карлюкевіч; пер. з кіт. М. Мятліцкага. — Мінск: Мастац. літ., 2018. — 337 с.
9. Буйло, К. Пялёсткі курганнай кветкі: вершы / К. Буйло; укл. і прадм. В. Шніпа. — Мінск: Мастац. літ., 2007. — 95 с.

УДК 395

К. А. Куделич

Учреждение образования «Витебский государственный университет имени П. М. Машерова», Витебск,
Республика Беларусь, kkarolinakw@gmail.com

ОСОБЕННОСТИ НЕВЕРБАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ В РАМКАХ БЕЛОРУССКОЙ И КИТАЙСКОЙ КУЛЬТУР

В статье рассматриваются некоторые особенности белорусского и китайского невербального этикета. Сопоставляются жесты, характерные представителям Беларуси и Китая. В результате проведенного сопоставления отмечается, что для белорусской культуры более важной является вербальная составляющая процесса коммуникации, чем для китайской культуры, в которой жесты играют определяющую роль. Отмечается также, что китайские нормы имеют более табуированный характер по сравнению с белорусскими.

Ключевые слова: невербальный; жесты; культура; этикет.